

הלכות הדף היומי

מסכת כתובות

תוכן

- א. ארנקי דמחוזא אשה גובה פרנא מהם 1.
- ב. המשיא את בתו סתם לא יפחות לה מחמשים וזו פסק להכניסה ערומה ... הבעל ... מכסה ועודה בבית אביה 4.
- ג. וכן המשיא את היתומה לא יפחות לה מחמשים וזו אם יש בכיס מפרנסין אותה לפי כבודה 5.
- ד. יתום ויתומה שבאו להתפרנס מפרנסין את היתומה ואחר כך מפרנסין את היתום מפני שהאיש דרכו לחזור על הפתחים ואין אשה דרכה לחזור 5.
- ה. יתום ויתומה שבאו לינשא משיאין את היתומה ואחר כך משיאין את היתום מפני שבושתה של אשה מרובה משל איש 6.
- ו. יתום שבא לינשא שוכרין לו בית ומציעין לו מטה וכל כלי תשמישו ואחר כך משיאין לו אשה ... אפילו סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו 6.
- ז. אין לו ואינו רוצה להתפרנס נותנין לו לשום הלואה ... נותנין לו לשום מתנה יש לו ואינו רוצה להתפרנס אין נזקקין לו אין לו ... אומרים לו הבא משכון וטול 7.
- ח. מר עוקבא הוה עניא בשיבבותיה דהוה רגיל כל יומא דשדי ליה ארבעה זוזי בצינורא דדשא. ... אנא שכיחנא בגויה דביתא ומקרבא אהנייתי 8.
- ט. באושא התקינו המבזבז אל יבזבז יותר מחומש ... מחיים ... אבל לאחר מיתה לית לן בה 8.
- י. רבי אבא הוה צייר זוזי בסודריה ושדי ליה לאחוריה וממצי נפשיה לבי עניי ומצלי עיניה מרמאי 10.

דף סז.

א. ארנקי דמחוזא אשה גובה פרנא מהם

כבר התבאר לעיל דף נא. שמדינא דגמרא¹ למרות שיש על הבעל שיעבוד הגוף לפרוע כתובת אשתו מכל נכסיו ואם יש לו מעות חייב לשלם במטבע היוצא², עיקר כתובה כלומר מנה לאלמנה מאתיים לבתולה ותוספת שמוסיף בכתובה אינן נגבים בבית דין אלא מן הקרקע. ואינה נגבית

¹ שו"ע ונו"כ אבהע"ז ק א

² דנכסי דאינש אינן ערבין ב' בבכורות מה: הפלאה קונט"א שם

הלכות הדרף היומי

מסכת כתובות

ממטלטלים³, אפילו מן הבעל עצמו כגון בגרושה⁴, אבל הגאונים תקנו⁵ שיהיו נגבין בבית דין אף ממטלטלין, והוא הדין לכל תנאי כתובה חוץ מכתובת בנין דכרין שנחלקו הראשונים בכך⁶, כמו שנתבאר לעיל דף נ: ואם רוצה הבעל לסלקה בקרקע הרשות בידו⁷. אלא אם כתב בפירוש שגבייתה מן המטלטלין⁸.

לפיכך אם גבו היורשים מעות בחובת אביהם גובה מהם⁹ אלמנתו את כל תנאי כתובתה, וכן אם הניח שטר חוב, או שחייב לו לזה כסף אפילו מלוה על פה, גובה כתובתה מן השטר חוב והמלוה¹⁰, אולם בכל הנזכר אם רוצים היורשים לסלקה בקרקע הרשות בידם¹¹.

ודוקא ממטלטלי בני חרי, אבל אם מכרם הבעל או נתנם במתנת בריא¹² אינה גובה מהם, אם לא שעבדם לה באגב קרקע.

³ ואם תפסה ממטלטלין אין מוציאין מידה אפי' מדינא דש"ס. הפלאה שם

⁴ דאלו אלמנה הגובה מן היורשים פשיטא דאין גובה ממטלטלי דיתמי דלא יהא אלא שאר חוב ולמה כתב כתובה ותוספ' בלבד. ח"מ שם א, ב"ש א

⁵ הרמב"ם לפי' פי' המ"מ בשם הריב"ש כתב שבמקום שמנהג הוא לכתוב בפי' מטלטלין, אז אם לא כתב לא נשתעבדו המטלטלים אא"כ דידע התיקון הגאונים, ואם נתפשט התיקון בכל ישראל אמרי' אף שלא נכתב כנכת' דמי. אלא בימי הרמב"ם עדיין לא נתפשט התיקון. לפי' בזה"ז שנתפשט התיקון אמרינן אף שלא נכתב כנכתב דמי, והרא"ש פ' מציאות האשה כתב בשם ר"ת דגובין מן מטלטלין משום דכותבין מטלטלין ובפ' נ"ש הביא תקנו' הגאונים ובפ"ק דב"ק כתב ממטלטלין דינם כקרקע בדורות הללו מדינ' דש"ס הואיל כל משא ומתן בהם והוי כגמלי' דערבי', וכן בטור חו"מ סי' תי"ט כתב הטעם הואיל כל מו"מ בהם ובסי' זה כתב הטעם מחמת תקנות הגאונים או מחמת שכותבין בפירוש וצריך ישוב. ב"ש שם ב, ועיין בית יעקב שם מה שיישב.

⁶ ח"מ שם ג

⁷ ח"מ שם ה

⁸ ב"ש שם ד ועיין קצוה"ח קז ג

⁹ אם יש מעות בעין והיא תובעת מעות והיורשים רוצים לתת לה ממטלטלין עיין כנה"ג דף קי"ח ע"א סעיף ב' ג'.

והרדב"ז ח"א סי' קט"ו

¹⁰ ח"מ שם ד, ובזה יפוי כח כתובה מבכור דאין נוטל פי' שנים במלו' ואף על גב כתובה אינה נגבית מן הראוי מ"מ גובין מן החובות משום דמשועבד לה מדין שיעבודא דר' נתן כ"כ הרא"ש פי"ג והטור מזה נשמע אף בכתוב' שייך דין זה דר"נ ואין חילוק בין מלוה בשטר לבין מלוה בע"פ וכן גובה מן הש"ח שהניח בעלה. ב"ש שם ג, ועוד נראה דאפי' ממטלטלין שביד אחרים מוציאים מידם לשלם הכתובה בין מלוה בין פקדון מדינא דש"ס וכמ"ש התוס' בדף פ"ד במתני' דמי שמת והי' לו פקדון וכו' דלא הו"ל מלוה ראוי והיינו משום דבחיינו משתעבד מדר"נ. הפלאה שם

¹¹ פרעו לה קרקעות ובתים ומקומות בבה"כ ואח"כ באו היתומים ורוצים לסלקה במעות והיא אינה רוצה הדין עמה רש"ל בתשובה סי' נו"ן. והרמ"א בתשובתו סי' ח' חולק עליו. ועיין ש"ך קא א וקצוה"ח קז ג

¹² ודוקא מתנת בריא אבל מתנת שכיב מרע האשה גובה מהם כמבואר ברמ"א שם, כיון שחל לאחר מיתה.

הלכות הדף היומי

מסכת כתובות

ואם מכרו או נתנו¹³ היורשים אחר מות בעלה גובה מהם אפילו לא שעבדם לה באגב, שמיד שמת חל שיעבודה עליהם מתקנת הגאונים, ואין בכוחו של יורש להפקיע שיעבודה¹⁴.

יש אומרים¹⁵ שהאמור אינו אלא כשנתן הבעל לאחרים, אבל אם נתנן ליורשיו אפילו במתנת בריא¹⁶, אשה גובה מהם כתובתה, שכל מה שנתן ליורשיו אינה אלא כירושא ואשה גובה כתובתה מהם.

יש נוהגין לכתוב בכל הכתובות ששיעבד לה כל נכסיו מקרקעי ומטלטלי אגב מקרקעי דקנאו ודאקני, ומ"מ לא נהגו לגבות לה מטלטלי שמכר הוא בחייו, או נתנן במתנת בריא ולא אפילו ממטלטלין שמכרו היורשין, מפני תקנת השוק. אבל אם נתנו גובה מהם¹⁷.

ואם כתב לה מטלטלין אגב קרקע ועדיין בידה המטלטלין, והוא מכר או נתן לאחר אין צריכה ליתן להם ובאופן זה אין שייך תקנות השוק, כיון שעדיין בידה המטלטלין¹⁸.

אף בתנאי הכתובה שתהיינה הבנות ניוזנות מנכסי אביהן אחר מותו עד שיתארסו או עד שיבגרו, מדינא דגמרא אין הבנות ניוזנות אלא ממקרקעי, אבל עכשיו שהכתובה גופה נגבית אפילו ממטלטלי גם הבנות ניוזנות מהם, שתנאי כתובה ככתובה.

¹³ ח"מ שם י

¹⁴ ומש"כ הרא"ש פרק האומר דאם נתנו היתומים לא גבו הרב בב"ח כתב שהרא"ש לא מיירי רק לענין מזונות אבל לענין כתובה גובה ממה שמכרו היתומי' וכן ראיתי בקיצור פסקי הרא"ש ואם נתנו היתומים מוציאין לכתובה ולא מזונ' וכו'. ח"מ שם י. מיהו ברי"ו פסק אפילו אם מכרו היורשים מטלטלין אינה גובה הכתובה וכו"כ הנ"י פ' מ"ש. ב"ש שם ח

¹⁵ רמ"א שם כדעת המרדכי בשם מוהר"ם, מהרא"י פו, ומהרי"ו קנו

¹⁶ ועיין במרדכי פ' יש נוחלין דף רס"א סי' תרכ"ט ותר"ל משמע דלא עבדינן עובד' לגבות ממתנות בריא דחיילא מחיים, וכן משמע בת"ה סי' פ"ו וגם בתשוב' מהרי"ו להלכה אמר ולא למעשה וכו"מ קצת בתשובת מהר"ם הנ"ל סי' קצ"ב דלא אמר זה רק לסניף ולא למעשה וגם בד"מ כתב דברי מהר"ם סתרי אהרדי. ח"מ שם ז, אולם בב"ש וכתב ואיני יודע מנא ליה והביא ראיות לנהוג כך למעשה מיהו בתשובת רש"ך ס"א סי' ל"ד כתב היורשים י"ל קים לנו כהני פוסקים דאין חילוק בין אם נתן ליורשיו לבין אם נתן לאחרים גם כתב שם מלוה בע"פ אינו גובה מיורשים.

¹⁷ דאם נתנו היתומים המטלטלין יש לחוש דכל היתומים יעשו כן ומה הועילו הגאונים בתקנתן ואם גובה מן הדמים שביד היתומים אם מכרו הנכסים עיין בח"מ מחלוק' רב האי והרא"ש בס' ק"ו. ח"מ שם יא. ב"ש שם. ולכאורה אישטמיטת' להו דברי הסמ"ע והש"ך בס' רנ"ב ס"ק ו' ע"ש דמשמע מדבריהם. דאין חילוק בין הוא או יורשים דהפוסקים דס"ל דבמתנה נמי שייך תקנות השוק אמרינן נמי אי נתנו היורשים במתנה לאחר דאין מוציאין מחמת תקנות השוק ע"ש. והש"ך שם הביא נמי כמה פוסקים דכתבו בלשונם או נתנו היורשים וכו' אין מוציאין מחמת תקנות השוק ע"ש. ובאמת לא מצאתי חילוק זה בשום פוסק. והטעם שכתב הח"מ דיש לחוש דכל היתומים יעשו כן ע"ש. קשה לי ע"ז דא"כ לא מהני נמי אם מכרו ואדרבה דיותר יש חשש שימכרו מליתן במתנה דאין להם הנאה כ"כ וק"ל דאין אדם חוטא ולא לו שיפסידו כתובת האלמנה וצ"ע. וע"ל סי' צ"ג סעיף כ'. באר היטב ז

¹⁸ ב"ש שם ט

הלכות הדף היומי

מסכת כתובות

ואינן ניוזנות אלא מבני חרי אבל לא ממשעבדי, כגון אם מכר האב או נתן האב במתנת בריא מעכשיו, או אפילו מכרו הבנים אחרי מיתת אביהם או משכנו או נתנו אין ניוזנות מהן, שאין מוציאים למזון כלל, שלא חיזקו תקנה זו כל כך¹⁹.

אבל אם נתן האב מתנת שכיב מרע מזונות הבנות קודמין²⁰.

ב. המשיא את בתו סתם לא יפחות לה מחמשים זוז פסק להכניסה ערומה ... הבעל ... מכסה ועודה בבית אביה

זו חכמים²¹ שיתן אדם מנכסיו מעט לבתו, וזהו הנקרא פרנסה, לפיכך המשיא את בתו סתם לא יפחות לה מכסות שפוסקין לאשת עני שבישראל, שישפיקו לה לי"ב חדשים²², במה דברים אמורים שהיה האב עני, אבל אם היה עשיר הרי זה ראוי ליתן לה כפי עשרו²³.

¹⁹ עב"ש ס"ק מ"ז ואפילו אם ליכא אלא מטלטלין כתובה קודמת ואף דליכא דין קדימה במטלטלין מ"מ כתובה קודמת דתקנות הגאונים כעין דאורייתא תיקנו עכ"ל. ולכאורה הוא תמוה דאם כן הא דמבאר בס"ק ב"ב במטלטלין כשיש כתובה ובע"ה לבע"ה יהיבין ואמאי נ"כ כעין דאורייתא תיקנו ואם הכתובה מוקדמת נותנה אותן לכתובה ועוד דא"כ בכל בע"ה יהי' דין קדימה במטלטלין אחר תקנת הגאונים. לכן נראה דודאי הגאונים לא תיקנו ביתומים רק שיהי' כמו מיני' ולא יותר וכיון דבכל בע"ה במיני' אין בו דין קדימה ה"נ ביתומי' וכן בכתובה ובע"ה וכיון דבמיני' במטלטלין לבע"ה יהיבין ה"נ ביתומים ולא כתב הר"ן דכעין דאורייתא תיקנו רק בכה"ג בכתובה ומזונות הבנות כיון דמזונות הבנות לא שייך במיני' רק ביתומים אי אפשר לומר שתיקנו ביתומים שיהי' כאילו בא לגבות מיני' כיון דמזונות לא שייך כלל מיני' וע"כ כי תיקנו שיגבו מהיתומי' היינו שיהי' דין מטלטלין כדין קרקע וכעין דאורייתא תיקנו וממילא הבע"ה או הכתובה המוקדמת קודם למזונות דמזונות חשיבא כמו המאוחר. בית יעקב שם.

²⁰ ח"מ שם יז

²¹ שו"ע ונו"כ אבהע"ז נח א

²² ח"מ שם א

²³ וכתב הח"מ (סק"ב) שם"מ אין כופין אותו, אבל כופין אותו להשיאה לאיש וליתן לה פרנסה בצמצום, אבל על סך הנדן אין כופין, ובדעתו תולה, והח"מ מפרש כן גם בלשון הטור שכתב צריך שיתן וכו'. ודעת הב"ח שכופין ולכל הפחות מדין צדקה והרמ"א בס"מ עא (סעיף א) כתב שאין כופין האב להשיא את בנותיו, ואף על פי שמצוה ליתן לבתו נדוניא ראויה, מ"מ לא כייפינן ליה, אלא מה שירצה יתן, רק שישאן, ע"כ, וכתב הח"מ (שם סק"ב) דר"ל דאין כופין אותו על פרנסה, אבל כופין אותו שיתן לה בעל, ואם ימצא מי שיקח אותה ערומה, הרשות בידו, ואם לא ימצא מי שיקח אותה בחנם, יתן לה פרנסה (נדוניא) בצמצום כדי שיקח אותה יהיה מי שיהיה, אבל מצוה הוא ליתן נדן הראוי כדי לזווגה להגון לה, ע"כ, והוא כדבריו בס"מ נח, והבי"ש (שם סק"ד) כתב כן בשם הגה"מ, ועי' בדברי הטור (סימן נח) ובערוה"ש (שם סעיף ו), ועי' מנח"פ (סימן עא).

ועי' עוד באוצר הפוסקים שהביא מדברי הפוסקים שנחלקו אם כופין לאב להוצאות נישואי בתו. ועיין פתחי חושן חלק ט פרקו הערה ג דכתב עפ"י דברי הפוסקים שכתבו שכופין להשיאה אבל לא על הממון, קשה מאוד בזמננו למצוא את הגבול, שבדרך כלל אינו יכול להשיא בתו ולא בנו מבלי להוציא הרבה ממון על כך, ואיך נכופ אותה, ונראה דאין כופין אלא על הוצאות רגילות, דהיינו מלבושי כבוד וקצת הוצאות (וגם זה קשה לאמור, שכן בזמננו הרגילות להפריז בהוצאות בלי גבול, וכל אחד משתדל להוציא יותר מהשני

תרומות והנצחות – בנק הדואר ח"ן 22887389 – ובטל' 0548027748

להצטרפות להלכות הדף היומי להלכה למעשה

<https://chat.whatsapp.com/DLl17K9ciPjB873YPB8kBu>

הלכות הדף היומי

מסכת כתובות

ואם התנה עם החתן שיכניסנה לו ערומה, לא יוכל החתן לומר לכשתבא לביתי אכסנה, אלא מכסה אותה ועודה בבית אביה.

ג. וכן המשיא את היתומה לא יפחות לה מחמשים זוז אם יש בנים מפרנסין אותה לפי כבודה

אשה²⁴ שבאתה לינשא לא יפחתו לה מחמשים זוז, אפילו אם אין כל כך בכים של צדקה מחייבין את הגבאים ללוות ולתת לה²⁵, ואם יש מעות בכים נותנים לה לפי כבודה.

שיעורים אלו אינו אלא בימיהם, אבל בזמן הזה נותנים לו כפי הראוי²⁶.

ד. יתום ויתומה שבאו להתפרנס מפרנסין את היתומה ואחר כך מפרנסין את היתום מפני שהאיש דרכו לחזור על הפתחים ואין אשה דרכה לחזור

איש ואשה²⁷ שבאו לבקש מזון או כסף למזון מגבאי או ארגוני צדקה, מקדימין אשה לאיש²⁸, וכן אם באו לשאול כסות האשה קודמת, מפני שדרך האיש לחזור על הפתחים ואין אשה לחזור ואפי' היא מחזרת עתה

וחזור חלילה, עד ששוכחים שגם ההורים צריכים לחיות, ואם לא ימצאו להנשא, יצא בזה חובת ההשתדלות להשיאם, וכ"ש כשאין ידו משנת, אף שמן הדין מותר לו לבקש צדקה מאחרים, כמו שיתבאר, אם אין האב רוצה הוא פטור לכו"ע. ועי' בספר צדקה ומשפט (פרק ו הערה יד) מ"ש בדין הוצאות נישואי בנו ובתו ממעות מעשר שלו, וכבר כתבתי בכמה מקומות שאם האב הוצרך ללוות לצורך הוצאות הנישואין, וכ"ש כשהוא צריך להשחיר פניו ולחזור על הפתחים ולבקש צדקה מאחרים להוצאות נישואי בנו או בתו, שהמצוה הכי חשובה היא לתת המעשר להורים, וכ"ש כשאח"כ מתבסס הזוג בפרנסה בריות, וההורים ממשיכים להתייסר (ולפעמים הדבר גורם למחלה ממש ה"י) בתשלומים של דמי המשכנתא של הדירה, שחייבים לכל הפחות להעביר מעות שלהם לכיסוי ההלוואה, ואם אפשר להם אף יותר מזה ולמצוה גדולה יחשב להם, ואשרי חלקם של בני הזוג שעונים בראשם ומקילים עול הנישואין מעל ההורים הן בקבלת ההתחייבויות והן בעזרה לפרעון חובותם, ולא לדרוש מותרות ונוחיות על חשבון ההורים או על חשבון צדקה.

²⁴ שו"ע ונו"כ יו"ד רנ ב

²⁵ ש"ך שם ב

²⁶ ש"ך שם ג

²⁷ שו"ע ונו"כ יו"ד רנא ה

²⁸ הא דתנן בסוף הוריות האיש קודם לאשה להחיות ולהשיב אבידה והאשה קודמת לאיש לכסות בו צריך לומר דלהחיות היינו להצילם אם הם טובעים בנהר וכו' אבל אכילה לאו בכלל להחיות הוא אלא דינן כדין הכסות ותנא כסות והוא הדין אכילה עד כאן לשון בית יוסף וכ"כ בספר באר שבע דכ"ב ע"ב. ש"ך שם יא

הלכות הדף היומי

מסכת כתובות

על הפתחים מכל מקום מקדימין אותה כיון שאין דרכה בכך יש להקדימה שלא תחזור על הפתחים, וגם יש לחשוש שמא תתבייש לחזור גם אצל אחרים.²⁹

ודוקא ששניהם מבקשים מזון אבל אם האשה מבקשת ביגוד והאיש מבקש מזון הוא קודם שהרי זה פיקוח נפש.³⁰

מעצמים הסכום הניתן לאיש עבור מזון כדי שיהיה לכסות האשה.³¹

דף סז:

ה. יתום ויתומה שבאו לינשא משיאין את היתומה ואחר כך משיאין את היתום מפני שבושתה של אשה מרובה משל איש

אם³² באו לינשא יתום ויתומה, מקדימין היתומה להשיא³³, הגם שהאיש מצווה על פריה ורביה ולא האשה, מפני שבושתה של אשה מרובה משל איש.³⁴

ו. יתום שבא לישא שוכרין לו בית ומציעין לו מטה וכל כלי תשמישו ואחר כך משיאין לו אשה ... אפילו סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו

כמה נותנין לעני³⁵, די מחסורו אשר יחסר לו. כיצד, אם הוא רעב, יאכילוהו. ואם הוא ערום וצריך לכסות יכסהו, אין לו כלי בית קונה לו כלי בית, ואפילו

²⁹ ש"ך שם יב

³⁰ ראשון לציון שם

³¹ דוילא מלתא שתהיה האשה כך ערומה ואיכא למיחש לאפקרותא וגנאי גדול הוא ודוקא פיקוח נפש דאיש הוא דקודם לכסות דאשה שמא ימות אבל אי ליכא למיחש שמא ימות מקדמינן כסות דאשה כנ"ל. שם

³² שו"ע ונו"כ שם

³³ עיין (בתשובת שבות יעקב ח"א סימן ע"ז) לענין ת"ח שנדב לו אחד מהקצינים סך מה להשיא בהם בנו הבחור אם מותר לשנות להשיא בו בתו הבוגרת והעלה דא"י לשנות כיון שזיכה לבנו ע"י האב וזכין לאדם שלא בפניו כבר זכה בו הבן אם לא שהת"ח הוא עני מאד שא"א לו להשיא בתו אלא בממון זה אז גם על הבן מוטל הדבר אפשר דגם הבן ימחול ויאמר כאילו התקבלתי ואז ודאי מותר לשנות ע"ש. פ"ת שם ו

³⁴ ועיין בראשון לציון שכתב "כיון דהו"ל ליתומה כמוזנות שיהיה לה בעל לטרוח על מוזנותיה הו"ל כלהחיות שקודמת אי נמי דחיישינן ליתומה כיון דאין יכולת בידה מפקרא לזה מקדימין".

³⁵ שו"ע יו"ד רנ א

הלכות הדף היומי

מסכת כתובות

אם היה דרכו לרכוב על סוס ועבד לרוץ לפניו כשהיה עשיר והעני, קונין לו סוס ועבד, וכן לכל אחד ואחד לפי מה שצריך דכתיב דברים טו פסוק ח יי מחסרו אשר יחסר לו ומדכתיב אשר יחסר לו, למדנו עוד לרבות הראוי לתת לו פת נותנין לו פת, עיסה נותנין לו עיסה, מטה נותנין לו מטה. והראוי לתת לו פת חמה נותנין לו פת חמה, צונן צונן. להאכיל לתוך פיו, מאכילין. אין לו אשה ובא לישא אשה, משיאין לו, ושוכרין לו בית ומציעין לו מטה וכלי תשמישו ואחר כך משיאין לו אשה. וכל זה דוקא בגבאי הממונה על הצדקה שנותן מכיס של צדקה או כשהם רבים ביחד, אבל יחיד אינו מחוייב ליתן לעני די מחסורו, דאם לא כן יעני לעצמו, אלא מודיע צערו לרבים, ואם אין רבים אצלו יתן לו היחיד מה שידו מגעת³⁶.

ז. אין לו ואינו רוצה להתפרנס נותנין לו לשום הלואה ...
נותנין לו לשום מתנה יש לו ואינו רוצה להתפרנס אין
נזקקין לו אין לו ... אומרים לו הבא משכון וטול

עני שאינו³⁷ רוצה ליקח צדקה וידוע שצריך לה, מערימין ונותנין לו לשם מתנה דרך כבוד כאילו אינו מן הצדקה, ואם אינו רוצה נותנין לו לשם הלואה, ואם אינו רוצה אומרים לו הבא משכון כדי שלא יתבייש, ואין נפרעין ממנו אחר כך.

ועשיר³⁸ שיודעים אנו יש לו ועינו צרה לאכול משלו ומרעיב עצמו, אין משגיחין עליו. אולם אם אין ידוע לנו שהוא משום שעינו צרה, מאכילים אותו³⁹.

³⁶ ברמ"א שם כתב אם ידו משגת והב"ח ב' דגם היחיד מחוייב ליתן לו כל די מחסורו אם ידו משגת וכ"כ הרמב"ם פ"ז מהל' מ"ע ליתן צדקה כו' לפי מה שחסר העני אתה מצווה ליתן לו אם אין לו כסות כו' בפרק מציאת האשה (דף ס"ז) ת"ר אמרו על הלל הזקן שלקח לעני בן טובים סוס לרכוב עליו כו' אלא ע"כ כל אדם שידו משגת מצווה ליתן לעני שאינו מחזור על הפתחים לפי מה שחסר העני ואין מכלל זה הכרח וי"ל דכל זה מיירי בשאין רבים אצלו או שאין יד הרבים משגת לסייע לו. ש"ך שם א

³⁷ שו"ע ונו"כ שם רנ"ט

³⁸ שם י

³⁹ שמסתמא חיישינן ליה לנתמוטט ומה גם כי ידענא דמקורם הוה מתפרנס כיד ה' הטובה עליו תלינן כנו' ויהבינן ליה בדרך כבוד. ראשון לציון שם.

הלכות הדף היומי

מסכת כתובות

**ח. מר עוקבא הוה עניא בשיבבותיה דהוה רגיל כל יומא
דשדי ליה ארבעה זוזי בצינורא דדשא. ... אנא שניחנא
בגויה דביתא ומקרבא אהנייתי**

שמנה מעלות יש בנתינת צדקה זו למעלה מזו⁴⁰. הגדולה שאין למעלה ממנה, זה המחזיק ביד ישראל המך ונותן לו במתנה או הלואה, או עושה שותפות עמו, או מציא לו מלאכה כדי לחזק את ידו שלא יצטרך לבריות ולא ישאל, שבכל אלו אין העני מתבייש לגמרי ממנה שכן דרך האוהבים לתת מתנה זה לזה, וכן מלוין זה לזה מעות, והעושה עמו שותפות הוא יותר מכולם, מפני שהנותן או המלוה לו בלא ריוח מכל מקום הוא בוש שנהנה מחבירו בדבר שאין חבירו נהנה כלל, אבל בעושה עמו שותפות למחצית שכר אינו בוש כלל מאחר ששניהם נהנים.

פחות מזה המעלה השניה, הנותן צדקה לעני ולא ידע למי נתן ולא ידע העני ממי מקבל, שודאי זו היא מצוה לשמה, והנותן לקופה של צדקה אף על פי שהגבאי מרגיש בנתינתו, מכל מקום כיון שהעני אינו יודע ממי באה לו הוא קרוב למעלה זו, ולא יתן אדם לקופה של צדקה אלא אם כן יודע שהממונה עליה נאמן ויודע לנהוג בחלוקתה כשורה.

פחות מזה המעלה השלישית, שיודע הנותן למי נותן ולא ידע העני ממי לקח, כגון גדולי החכמים שהיו הולכים בסתר ומשליכים המעות בפתחי העניים והיו מכוונים שלא יראנו העני, וכזה ראוי לעשות, ומעלה טובה היא אם אין הממונים על הצדקה נוהגין כשורה.

ולחלן יבוארו שאר המעלות.

**ט. באושא התקיננו המבזבז אל יבזבז יותר מחומש ... מחיים
... אבל לאחר מיתה לית לן בה**

כבר התבאר לעיל דף נ. שמצוות עשה⁴¹ ליתן צדקה כפי השגת ידו, וכמה פעמים נצטוינו בה במצות עשה שנאמר (דברים טו פסוק ח, י) כי פתח

⁴⁰ שו"ע ונו"כ שם ו - ח

⁴¹ שו"ע ונו"כ יו"ד רמז א

הלכות הדרה היומי

מסכת כתובות

תפתח את ידך לו וגו', נתון תתן לו. וכיוצא הרבה, ועוד יש לא תעשה למעלים עיניו ממנה שנאמר (שם פסוק ז) לא תאמין את לבבך ולא תקפץ את ידך מאחיק האביון. ואפילו עני המתפרנס מהצדקה צריך לדחוק עצמו למרוח ולקיים המצוה.

שיעור נתינתה⁴², אם ידו משגת יתן כפי צורך העניים, שנאמר (שם פסוק ח) די מחסרו אשר יחסר לו. ואם אין ידו משגת לתת לכל צורך העניים, אינו חייב לתת כל ממונו, שלא צוה התורה שיעני את עצמו, דכתיב (שם פסוק ד) אפס כי לא יהיה בך אביון אלא יתן כפי השגת ידו.

ומצוה על האדם להפריש מממונו צדקה אפילו אם אין עניים המבקשים, ולחפש את העני לתתה לו⁴³.

וכמה הוא השגת ידו, אמרו חז"ל הנותן עד חומש נכסיו הרי זה מצוה מן המובהק, אחד מעשרה מדה בינונית, פחות מכאן עין רעה. ושיעור חומש נכסיו סמכוהו על המקרא שנאמר (כח פסוק כב) וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך שני עישרים, דהיינו חומש.

ושיעור זה אינו בכל שנה שאם כן בחמשה שנים או בעשרה שנים יתן כל אשר לו, אלא לא אמרו שיעור זה אלא בשנה ראשונה שנושא אשה⁴⁴, או שיבוא נכסים לידו, יתן זה השיעור של חומש או מעשר⁴⁵ מחקרן, מכאן ואילך יתן זה השיעור מן הריוח שהרויח בכל שנה⁴⁶.

⁴² שו"ע ונו"כ יו"ד רמ"א

⁴³ ראשון לציון רמז שם. וכתב וההפרשה היא אחת מעשרה. משמע שאם אין תובעים אינו חייב להפריש חומש.

⁴⁴ ומבואר בירושלמי דפעם ראשון נותנין המעשר או החומש מהקרן ואח"כ מהריוח והדבר פשוט שהאב הנותן לבנו ולבתו נדוניא או שארי מתנות אף על גב שהאב הפריש כבר מעשר מממונו מ"מ כשבא לידם צריכים להפריש מהקרן מעשר או חומש ואח"כ מהריוח וכן כל כיוצא בזה כגון שירש מאביו מעות או משארי קרובים אף שהם הפרישו המעשר צריך הוא להפריש מחדש וכן הסכימו הגדולים (של"ה ועוד גדולים ע"י פ"ת סק"א) ערך השולחן רמ"א סעיף ו

⁴⁵ ש"ך שם ב

⁴⁶ ועיין פ"ת שם רמ"א שאם היה לו בעסק אחד ריוח ובעסק אחד הפסד עבה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל שכתב בשם שער אפרים סימן פ"ד שאם בשעה שהיה לו הפסד היה לו חשבון שהיה לו הפסד ואם כן מה שהיה לו ריוח אח"כ הוא ענין אחר ואינו ממלא הריוח את ההפסד, אבל אם לא היה לו חשבון עד תום השנה וחשב כל החשבונות הריוח וההפסד מכל השנה אז ימלא ההפסד מן הריוח ע"ש. וכיוצא בזה כתב (בתשובת חות יאיר) בהשמות לדף ר"ג ע"ש ועיין (בתשובת נו"ב תניינא סימן קצ"ח) שלא פסק כן אלא אם הריוח וההפסד היה בשנה אחת לעולם ינכה זה בזה אבל בשתי שנים לא ינכה, וע"ש בהג"ה, מבין המחבר ועיין עוד בתשובת חוט השני סוף סימן צ' מזה. ומ"ש הבה"ט בשם (חוי"י) אם הוא נוסע לשוק כו' גם הוצאה בכלל קרן יחשב ועיין (בשאלת יעב"ץ ח"א סימן ו') שפקפק בזה ודעתו שאין מנכה ההוצאה בכל ענין. ועיין ערוה"ש שם ז דעתו שיש לנכות הוצאות העסק, והחשבון הנו שנת, אך אין לחשב את הוצאות כלכלת הבית.

הלכות הדף היומי

מסכת כתובות

תקנו חכמים שאל יבזז אדם יותר מחומש כדי שלא יצטרך לבריות⁴⁷. אם לא מי שהוא עשיר מופלג שעליו לא היתה התקנה⁴⁸.

ודוקא⁴⁹ אם מבזז נכסיו ע"י פזרנות אסרו כדי שלא יצטרך בעצמו לבריות לבסוף עי"ז. אבל המשתכר כדי מחייתו, ויותר מעט, מה שמשכר מעבר לכדי מחייתו יכול לתת על אף שהוא יותר מחומש.

י"א שהאמור אינו אלא בשרוצה מעצמו לחפש אחר עניים ולחלק להם צדקה, אבל כשבאו לפניו עניים רעבים או ערומים שהוא חייב להשביעם, ולכסות מערומיהם, או שיראה שבויים שהוא חייב לפדותם רשאי לתת יותר מחומש ומדת חסידות הוא

אם נוגע לפקוח נפש ממש כגון שהשבוי עומד למות או הרעב יכול לבוא לידי סכנה ע"י רעבוננו אין שייך בזה שיעור חומש⁵⁰.

עיקר התקנה שאסרו לבזוז היא לסתם צדקה, אבל להחזקת התורה לא שייך זה כלל, כיון שעבור זה יש לו חלק בשכר תורתו ומותר שהחזקה היה הרבה יותר מחומש. אם הוכרח לתת איזה צדקה מרובה שעדיין אין בריוח שלו כל כך מעשר, יכול ליתן וללות על סמך הריוח שיריוח אח"כ, ואז ינכה מהריוח מהמעשר ויתן לכיסו⁵¹.

ודוקא כל ימי חייו, אבל בשעת מותו יכול אדם ליתן צדקה כל מה שירצה ואין צריך לחוש ליורשין.

י. רבי אבא הוה צייר זוזי בסודריה ושדי ליה לאחוריה וממצי נפשיה לבי עניי ומצלי עיניה מרמאי

כבר נתבארו שלושת מעלות העליונות למנוע בושה מעני בנתינת צדקה, ופחות⁵² מהם המעלה הרביעית, שיודע העני ממי נוטל ולא ידע הנותן למי נותן, כגון החכמים שהיו צוררין המעות בסדיניהם ומשליכים אותן לאחוריהן, ובאים העניים ונוטלין כדי שלא יהיה להם בושה, ומכל מקום המדרגה הזו היא פחותה מן המדרגה שלפני זו, שבמדרגה שלפני זו אף על

⁴⁷ אולם אחר שעישר נכסיו ונתן המעשר, אם יש עניים מדחוקים ביותר צותה התורה פתח תפתח נתן נתן אפילו מאה פעמים. ראשון לציון שם.

⁴⁸ חפ"ז חיים – אהבת חסד חלק ב פרק כ א

⁴⁹ שם ב – ה

⁵⁰ ולא אמרו בב"מ ס"ב רק דחייו קודם לחיי חבירו אבל דעשרו קודם לחיי חבירו לא מצינו.

⁵¹ ערוך השולחן שם סעיף ז

⁵² שו"ע ונו"כ שם ט – יג

הלכות הדף היומי

מסכת כתובות

פי שהעני יודע שהנותן יודע שנתנה לו, מכל מקום כיון שהוא אינו יודע מי הוא הנותן אינו בוש כל כך, אבל בזו שהוא צריך להתיר הסדין וליטלו ממנו ומתיירא שמא יראנו הנותן הוא בוש יותר.

פחות מזה המעלה החמישית, שיתן לעני בידו, שהעני מתבייש הרבה אלא שיתנו לו קודם שישאל.

פחות מזה המעלה הששית, שיתן לו כראוי אחר שישאל ממנו.

פחות מזה המעלה השביעית, שיתן לו פחות מהראוי אבל יתנה לו בסבר פנים יפות.

פחות מזה המעלה השמינית, שיתן לו בעצב, ובלבד שאינו מראה לו פנים זועפות⁵³, ועל כל פנים לא יתפאר האדם בצדקה שנותן, ואם מתפאר לא דיו שאינו מקבל שכר אלא אפילו חטא הוא בידו ומענישין אותו, שזה הוא מדה בנותני צדקה באומות העולם, ואמר עליהם הכתוב [משלי יד, לג] וחסד לאומים חטאת, פירוש החסד שהאומות עושין חטא הוא להם מפני שמתפארים בה⁵⁴.

⁵³ דא"כ לא נחשב בשמונה מעלות דהא הפסיד זכותו ועובר על משום לא ירע לבבך. ש"ך שם ט
⁵⁴ ומכל מקום מי שמקדיש דבר לצדקה מותר לו שיכתוב שמו עליו, שאין זה התפארות אלא זכרון בעלמא שיזכר הדבר מי הנותן, וראוי לעשות כן. בשו"ע שם ועיין באחרונים שם שהאריכו בזה.